

Přání i poděkování Bohdanu Slavíkovi k devadesátinám

Dne 2. července 2014 dostal RNDr. Bohdan Slavík z Ústavu experimentální botaniky AV ČR, v. v. i., čestnou oborovou medaili Gregora Johanna Mendela za zásluhy v biologických vědách (viz Živa 2014, 4: LXXXVI; o B. Slavíkovi také v Živě 2004, 6: LXVII–LXVIII a 2010, 1: III). V tomto roce oslavil i svých 90 let. Příležitost přijít s kyticí popřát, ale také poděkovat. Jménem obce českých rostlinných biologů, rodného ústavu i osobně, kus té dlouhé cesty jsme ušli společně.

Pro poděkování se musíme vrátit zpět do 50. let 20. stol., kdy se na širokém fundamentu Československé akademie věd zakládaly, často *de novo*, přírodovědné disciplíny. Současně se zavírala vrátka, jimiž vcházely nezbytné informace a zkušenosti. Staral ses, aby zůstala pootevřená, Tys podepsal křestní list prvního mezinárodního časopisu *Biologia Plantarum*, který vyšel poprvé v r. 1959 a jehož jsi byl drahnou dobu výkonným redaktorem. Angličtina začala mít přídomek *lingua franca* vědecké práce a výsledky nejen aspirantských dizertací jsme začali převádět do jejich, zpočátku tak kostrbatých vět. V r. 1965 jsi zorganizoval první mezinárodní sympozium *Water Stress in Plants* (Vodní stres u rostlin), které pomáhalo přemostit příkop mezi domácí a zahraniční vědou. Byl jsi v té době vyslancem a průzkumníkem zahraničních terénů, byt' neopatřen propustkou stranické legitimace. Děлил ses s námi o vý-
těžek, jenž pomáhal v inspiraci a orientaci.

Bez zázemí tradiční školy a metodických zkušeností jsi s nadšením a vědomím osobního poslání zakládal obor vodního režimu rostlin. Jak snadno se dalo zabloudit v neprozkoumaném terénu. Jedinou možnou cestu představovalo uchycení v solidním řemesle. Zlatým dnem toho řemesla byla metodická svrchovanost. Vyznával a naplnil tohle rčení skutkem. Metodami

vodního provozu rostlin jsi v r. 1965 v Nakladatelství Academia zahájil významnou řadu metodických monografií. Pro fyziologicky citlivé ekology jsi již pět let předtím uspořádal metodickou instruktáž o vodním provozu. V nouzi doby jsi byl i autodidaktikem, který dovedl nakreslit technické schéma, nebál ses pospojovat dráty. Mnoho zařízení a přístrojů po domácku vyrobených vyhovovalo požadovaným funkcím. To se týkalo též zařízení obecnějšího, ústavního využití, jako vlastní výroby klimaboxů. Jen nadšení nestačilo, vedení Bohdanem, stali jsme se i amatérskými studenty klimatizace, fytotroniky. Vyplatilo se. S tím je spojen obdivuhodný a obdivovaný rozsah Bohdanovy erudice. Dovedl spočítat, znal fyziku, na exkurzích pojmenoval druhy, jež jsme potkávali, a často hned uplatňoval znalosti fyziologa k vysvětlení existence na extrémním stano-

višti. Nebudu uvádět Tvé úctyhodné bibliometrické skóre originálních příspěvků a skoro tuctu monografií. Nehodláš podat grant a již bylo uváděno tolikrát jinde.

Souřadným momentem, který dělá z osob osobnosti, je plejáda Tvých vlastností. Kolegiálnost, nadhled a současně samozřejmost náročných kritérií morálních a badatelských, uplatňovaných v osobním styku i při posuzování vědecké práce. Patří sem také humor s drápkou ironie. To většinou posudky neuvádějí. Jen tak se ale stalo, že v tolika proměnách předsedů komisí, koordinátorů a gremiálních členství se Ti podařilo zůstat Bohdanem Slavíkem.

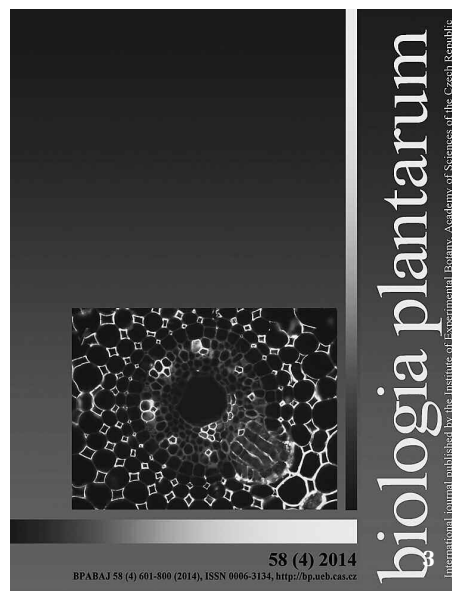
Na tomto místě by mělo přijít oslavené klíše uvádějící, jak ten počet let je nesouřadný s Tvou stále živou intelektuální kapacitou. Mohu posloužit osobní zkušeností. Scházíme se pravidelně v jakési diskuzní pětce, Bohdan, Tomáš Herben, Ivana Macháčková, Jaroslav Ullmann a já v jedné malešické pizzerii. Předmětem, jak bývá v pamětníků zvykem, ale není anamnéza neduhů účastníků a jejich rodinných příslušníků. Bavíme se o neduzích světa. Na posledním setkání byla na pořadu otázka vzdělanosti. Co představuje v současném světě, co historicky. Jaká je její potřeba, o čem svědčí často zarážející výroky adeptů vysokoškolského vzdělání před zkušenými komisemi. Břitký diskurz, někdy hádání, snad hlasitější, než se na pizzerii sluší. Poslední sezení shrnoval Bohdan jako potřebu kontinuity fundamentů evropského anticko-křesťansko-židovského dědictví obohaceného širokou paletou zkušeností ekonomických, ekologických, politických i dalších. Náročné zadání.

Nakonec přání, abychom se ještě dlouho mohli hádat, a poděkování, že jsi stavěl ukazatele cest, které účinně vedly domácí rostlinnou fyziologii i ústav na vyhlídku mezinárodní proslulosti.

1 Bohdan Slavík (vlevo) a Jan Krekule při udělení medaili Gregora Johanna Mendela. Praha (červenec 2014)

2 Ocenění předal B. Slavíkovi předseda Akademie věd ČR prof. Jiří Drahoš. Snímky S. Kyselové, Akademický bulletin AV ČR

3 Současná podoba obálky časopisu *Biologia Plantarum*. Z archivu redakce BP

Profesor Jiří Vicherek – příběh botanika v neklidných časech

Milníky v běhu života významných přírodovědců jsou univerzitní studium, disertační práce, výzkumné cesty a stáže, práce na projektech, publikace a postup po žebříčku akademických hodností. Tak to funguje v ideálním světě. V reálném světě však mohou neblahé vnější vlivy nečekaně zastavit i nejslibnější vědeckou dráhu a zejména v neklidném 20. stol. nebyly nešťastné zvraty v lidských osudech ničím výjimečným. Takový byl i životní příběh prof. RNDr. Jiřího Vicherka, CSc., vůdčí osobnosti brněnské univerzitní botaniky druhé poloviny minulého století (životopisné články a seznamy publikovaných prací viz Preslia 1989, 61: 371–374 a 2000, 72: 91–93). V jeho případě však šlo o příběh se šťastným koncem.

Rodák ze Slezska (narozen 28. prosince 1929 v Petřvaldě) neměl lehké dětství. Rodina se po polské okupaci Těšínska musela několikrát stěhovat a otec byl vězněn kvůli zapojení do protinacistického odboje. V r. 1951 se Jiří Vicherek zapsal ke studiu odborné botaniky na brněnské Masarykově univerzitě. V té době ještě na zdejší botanické pracoviště docházel jeho zakladatel, světoznámý fytogeograf a bryolog prof. Josef Podpěra (viz Živa 2012, 4: LXVI–LXVII), avšak vůdčí osobností už byl jeho žák doc. Jan Šmarda, který měl po vzoru učitele široké znalosti floristické, fytogeografické, geobotanické a bryologické, vše podložené bohatou terénní zkušeností. Tehdejší studenti včetně J. Vicherka často nadšeně vzpomínají na Šmardovu vedené botanické exkurze na jižní Moravu, do Hrubého Jeseníku a zejména na letní pobyty na chatě Protěžka (dnes Plesnivec) v Belianských Tatrách, kde pod jeho vedením prováděli terénní výzkum, někteří i pro své diplomové práce. Jiří Vicherek, jenž jako většina jiných dobrých botaniků začal vědeckou dráhu floristickým bádáním v rodném kraji, se zřejmě právě pod Šmardovým vlivem začal orientovat na fytoocenologický výzkum, tedy typizaci rostlinných společenstev na základě jejich druhového složení.

Studium na Masarykově univerzitě ukončil J. Vicherek v r. 1956 a v následujících třech letech pracoval na aspirantuře (dnes by šlo o doktorské studium) ve Výzkumném ústavu krmivářském Československé akademie zemědělských věd v Brně. V disertaci podrobně zpracoval diverzitu vegetace nívy dolní Dyje, nádherné přírodní krajiny, která o dvě až tři desetiletí později nenávratně zmizela pod hladinou vodních nádrží Nové Mlýny. V r. 1959 přešel na místo asistenta na katedru botaniky mateřské univerzity a ve stejné době se začal systematicky zabývat diverzitou rostlinných společenstev slaných půd na jižní Moravě. Tento svůj zájem postupně rozšiřoval i na jižní Slovensko. Pořídil si malou motorku a na té navštívil a prozkoumal

všechna významnější slániska panonské oblasti tehdejšího Československa. Výsledky systematicky shrnul v habilitační práci obhájené r. 1965, jejíž německy psaná knižní podoba vyšla v r. 1973. Už tehdy však bylo zřejmé, že na mnohých popsaných lokalitách patří biotop slanisk nenávratně minulosti a na dalších stojí těsně před zánikem. Vicherkova monografie vegetace československých slanisk tak navždy zůstává cenným dokumentem, který doslova za pět minut dvanáct zachytil někdejší romantismus tohoto zanikajícího přírodního stanoviště. Probíhala obrovská proměna krajiny způsobená poválečnou intenzifikací zemědělství, u nás navíc umocněná negativními důsledky kolektivizace a socialistického plánování. Prof. Vicherek později často vzpomínal na terénní výzkumy z doby svého mládí s nostalgickým povzdechem, že skoro vše hezké, na co tehdy sáhl, dnes už neexistuje.

V 60. letech byl Jiří Vicherek ve svých nejlepších letech, v plné síle. Vedl výuku ekologicky orientované botaniky a současně začal dynamicky rozšiřovat své vědecké zájmy i geografický záběr. Brno leží na severozápadní hranici ponticko-panonské lesostepi a brněnští botanici proto tradičně upírají pohled k jihovýchodu a východu, kde se nachází klíč k interpretaci rostlinné diverzity jižní Moravy i řada otevřených otázek, které si přímo říkají o podrobné zkoumání. O vegetaci jihovýchodní a východní Evropy však existovalo a stále existuje jen omezené množství spolehlivých údajů a J. Vicherek začal tyto údaje systematicky shromažďovat přímo v terénu. Soustředil se přitom hlavně na vegetaci písčín. Ke studiu vegetace pobřežních dun Černého moře posloužila rodinná dovolená v Bulharsku, uskutečnění terénního výzkumu v tehdejší Sovětské svazu, kde byl pohyb cizinců důkladně kontrolován

a silně omezován, však bylo značně obtížné. I to se ale podařilo a Jiří Vicherek projel na turistické výletní lodi po řece Dněpru všechny vegetační zóny Ukrajiny od Kyjeva až po Černé moře a po cestě systematicky zapisoval fytoocenologické snímky. Jeho práce z Bulharska i Ukrajiny jsou pionýrským pokusem o výzkum vegetace těchto zemí evropskou fytoocenologickou metodou, na který místní botanici navázali až po třech desetiletích. Současně se začal systematicky zabývat fytoocenologickým výzkumem stepní vegetace jižní Moravy. Rozsáhlá rukopisná zpráva o této vegetaci z r. 1971 (spolu s Jiřím Unarem) kvůli následujícímu neblahému vývoji bohužel nevyšla tiskem a byla zčásti zhodnocena teprve v regionálních studiích v 90. letech. Primární data v ní obsažená byla nedávno použita v monografii Vegetace České republiky 1 (Academia, Praha 2007).

V době politického uvolnění v 60. letech se J. Vicherkovi naskytlá příležitost krátkodobě navštívit pracoviště německého prof. Reinholda Tüxena, tehdy hlavního organizátora vědeckého života evropské fytoocenologické komunity. Mezinárodní atmosféra Tüxenova ústavu Jiřího Vicherka silně ovlivnila. Díky tomuto pobytu získal i nezbytné zahraniční kontakty, které se v tehdejší světě plném uzavřených hranic a bez internetu zdaleka nenavazovaly tak snadno jako dnes.

Přišel však rok osmašedesátý. Nabízí se otázka, co by mohl tento nadšený badatel se svými studenty dokázat, kdyby mu bylo dopřáno prostě jen pokračovat v rozdělané práci. A kolik dodnes nezodpovězených otázek o vegetaci kontinentálních lesostepních oblastí mohlo být vyřešeno už někdy před čtvrt stoletím. Jako mnoho dalších lidí se Jiří Vicherek po sovětské okupaci Československa stal kvůli svým zásadovým postojům nepohodlný pro kolegy, často podprůměrných odborných kvalit, které normalizační režim vynesl do vedoucích funkcí. Případ J. Vicherka a s ním i celé brněnské katedry botaniky je ukázkovým příkladem tehdejší šikany. Po okupaci dostali téměř všichni zdejší akademičtí pracovníci v oboru botaniky nálepku politicky nespolehlivých, kterým nelze svěřit vedení univerzitního pracoviště. Proto byla katedra botaniky v r. 1971 sloučena s katedrou fyziologie rostlin a spojené pracoviště řídil „uvědomělý“ fyziolog prof. Zdeněk Laštůvka. Jiří Vicherek byl z učitelského místa převeden na místo vědeckého pracovníka a dostal pracovní smlouvu na dobu určitou do konce r. 1975. V r. 1973 mu vedoucí katedry odebral zbývající výuku a rovněž se pokusil zrušit Vicherkův výzkumný projekt věnovaný ekologii vegetace jihomoravských písčín. Důvod se našel: nespolehlivého Vicherka přece nemůžeme nechat řídit vědecký projekt a ani jeho botaničtí kolegové nejsou vhodní k tomu, aby vedení projektu převzali. Formálně však projekt byl, jako veškerá československá socialistická věda, součástí státního pětiletého plánu a jeho hlavní koordinace náležela tehdejšímu řediteli Botanického ústavu Československé akademie věd (ČSAV) Slavomilu Hejnému (viz Živa 2012, 4: LXXII). Snad díky tomu byla Vicherkova část projektu dokončena a zpracována v rukopisné závěrečné

1 Jiří Vicherek v r. 2002 v porostu kavylu písečného (*Stipa borysthena*) na Vátých píscích u Bzence, jejichž vegetaci podrobně zpracoval začátkem 70. let 20. stol. Foto M. Chytrý

2 a 3 Studenti botaniky Masarykovy univerzity v Brně na exkurzi do Vysokých Tater vedené Janem Šmardou v r. 1953, Jiří Vicherek dole třetí zprava. Studentské album z 50. let (obr. 2; foto P. Marvan) a originální popisek se jmény účastníků v pořadí zleva nahoře (obr. 3)

zprávě, která však nikdy nevyšla tiskem. Jiří Vicherek dostal zákaz publikovat a byl převeden na technickou pozici v knihovně katedry. Po vypršení pracovní smlouvy ho z univerzity propustili. Podobný scénář tehdy nebyl na univerzitě nijak výjimečný a na botanickém pracovišti byl použit už na začátku 60. let, kdy odtud soudruzi vyhnali dřívějšího vedoucího katedry botaniky, výše zmíněného Jana Šmardu. Několik podobně postižených botaniků po r. 1968 zachránil již také zmíněný S. Hejný, který je přijal do Botanického ústavu ČSAV a umožnil jim pracovat na méně exponovaných místech. V případě J. Vichera však Hejný žádosti nevyhověl. Možná byl u vlivných soudruhů v tak velké nemilosti, že by jeho zaměstnávání bylo pro Hejného a Botanic - ký ústav příliš riskantní.

Náhradní zaměstnání získal vypovězený botanik v Jednotném zemědělském družstvu Brtův na Blanensku, kam dalších 14 let denně dojížděl asi 30 km ze svého brněnského bydliště. Je to v mém rodném kraji a od místních lidí vím, jak si skromného a laskavého vyhnance pracujícího v jejich středu hluboce vážili. Bez jaké - kolí perspektivy dalšího působení v oboru se však Jiří Vicherek stáhl z botanického života a s bývalými kolegy se stýkal jen výjimečně. V 80. letech jsem zpracovával diplomové téma o některých typech vegetace, jimiž se o dvě desetiletí dříve zabýval on. Proto jsem mu napsal dopis s prosbou o konzultaci, avšak nedostal jsem odpověď. Když jsem měl později to štěstí a stal se jeho doktorandem, vícekrát si na to vzpomněl a opakovaně se mi omlouval za to, že mu tehdy jakýkoli kontakt s milovaným a zakázaným oborem drásal srdce.

Přišel listopad 1989 a mezi prvními požadavky stávkujících studentů na Přírodovědecké fakultě byla rehabilitace a návrat vyhnanych učitelů včetně J. Vichera. Ten se v únoru 1990 skutečně vrátil

a v červnu téhož roku byl jmenován profesorem. Jeho návrat patřil k těm, které byly pro pracoviště šťastné. Nikomu se nemstil, nesnažil se za každou cenu dohnat ztracenou kariéru. Jako svůj hlavní cíl si vytkl obnovu zdevastované botanické katedry na Masarykově univerzitě. Samostatná katedra systematické botaniky a geobotaniky byla znovu zřízena v r. 1991 a Jiří Vicherek se stal jejím vedoucím. Nebylo toho málo, co bylo třeba udělat. Muselo se znovu zavést studium odborné botaniky, mezitím zrušené. Pracoviště, na němž zůstali jen tři učitelé, bylo nutné doplnit personálně. Téměř zde zanikl kdysi tak silný geobotanický výzkum, který nahrazovaly jen nahodilé dokumentační průzkumy některých lokalit na jižní Moravě. Nová zahraniční literatura skoro nebyla k dispozici a stejně tak chyběly kontakty se zahraničními institucemi. Grantový systém na začátku 90. let ještě neexistoval a peníze v popřevratové době stačily sotva na běžný chod kateder. Velkou devizou však bylo, že přes veškerou nepřízeň okolí přetrvával v dobrém stavu herbář, rozsáhlá botanická knihovna a duch tradice Podpěrovoy doby. Prof. Vicherek vsadil na všestrannou podporu mladších botaniků ve svém okolí. Byl zcela smířen s tím, že on nebude sklízet plody svého úsilí: budoval pracoviště pro mladší kolegy a ty, kdo přijdou po něm. V naší tehdy mladé botanické generaci jsme na jedné straně cítili silný handicap v možnostech oproti vrstevníkům ze zavedených institucí, na druhé straně jsme nadšeně přijímali úžasnou výzvu obnovit si vlastní sílu tradiční akademické pracoviště pod vedením moudrého pana profesora, který představoval i silnou morální autoritu.

Počátky obnoveného geobotanického výzkumu byly na začátku 90. let skromné. Jiří Vicherek získal od Ministerstva životního prostředí několik desítek tisíc korun na základní floristickou a fytoecologickou inventarizaci nově vzniklého národního parku Podyjí. Toto dříve zakázané území za železnou oponou nás magicky přitahovalo nejen zachovalou přírodou, ale i příchutí neznámého místa, kde od války skoro nikdo nebdal. S prof. Vicherkem a Vítem Grulichem jsme zde strávili při terénní práci mnoho společných dní, obvykle završených večerním posezením ve vesnické hospodě v Popicích, kde pan profesor vzpomínal na botanické exkurze v 60. letech i na dobu „vyhnanství“, jak toto své životní období nazýval. Po spu-

Exkurse se zúčastnili:

František Rudý,
Vladimír Řehořek,
Vladimír Láalík,
Doc. Jan Šmarda
se synem Jiřím,
Marta Skybová,
Eliška Coufalová,
František Figer,
Jiří Heřeš,
Jiří Vicherek,
Lída Heřmauská,
Kamil Rybářek a
Petr Marvan, který to
vše vyfotografoval.

3

tění národního grantového systému se dařilo postupně rozšiřovat výzkumné aktivity. Díky získaným grantům J. Vicherek nejprve zabezpečil dokončení výzkumu v NP Podyjí a v druhé polovině 90. let získal ještě jeden projekt komplexního regionálního botanického výzkumu, tentokrát věnovaný nivě na soutoku Moravy a Dyje, tedy rovněž zachovalému přírodnímu území za dřívější železnou oponou, které navíc navazovalo na zničenou nivní krajinu z jeho dizertační práce. Výsledky obou projektů jsou shrnuty v regionálních botanických monografiích klasického typu – dílech, jež odedávna tvoří pevný základ pro obecný ekologický výzkum, ale v dnešní době jsou bohužel stále vzácnější.

V r. 1996 předal J. Vicherek vedení katedry doc. Vladimíru Řehořkovi, ale dále sem docházel jako emeritní profesor až do konce r. 2005, kdy se při stěhování do přechodných prostor v Brně – Řečkovících rozhodl pracoviště nenásledovat. V tomto období dokončil knihu o flóře a vegetaci oblasti soutoku Moravy a Dyje a zpracoval všechny své materiály tak, aby je mohli využít jeho následovníci. Nepovažoval za nutné o tom sáhodlouze mluvit, spíš sedl a udělal to. Staré fytoecologické snímky z terénních deníků včetně unikátních záznamů z Bulharska a Ukrajiny převedl do elektronických databází, herbářové sběry opatřil etiketami a předal do katedrového herbáře a vlastní bohatou sbírku knih a se - parátů pečlivě roztřídil a věnoval katedrové knihovně.

Děni na katedře prof. Vicherek i ve svém emeritním období stále se zájmem sledoval (a při příležitostných návštěvách sleduje dodnes), ale aktivně do něj zasahoval stále méně. Věděl, že už to není potřeba, protože splnil svůj velký životní úkol, který mu, aniž by o to stál, připravilo neklidné 20. století. Obnovil pracoviště založené kdysi prof. Podpěrou a nasměroval je tak, aby znovu získalo autoritu v tuzemsku a zahraničí. A my, jeho spolupracovníci, víme, že toho dosáhl prostřednictvím slušného a důstojného jednání. I toto morální nasměrování snad na pracovišti stále zůstává.

Jiří Vicherek se koncem letošního roku dožívá 85 let. Za sebe a naše botanické i fakultní kolegy bych mu chtěl popřát pevné zdraví do dalších let. V závěru článku vycházejícího u příležitosti životního jubilea se patrně sluší říct: blahopřejeme. V mé mysli se však sem neobdobně tlačí jiná slova: děkujeme, pane profesore!

Smutné 75. narozeniny Štěpána Husáka

Na samém konci prvního válečného roku, dne 31. prosince 1939, se v Brně narodil RNDr. Štěpán Husák, CSc., významný botanik a dlouholetý člen redakčního kruhu (od r. 1973) a redakční rady (od r. 1990) časopisu Živa. Těšili jsme se spolu s ním na jeho „půlkulaté“ narozeniny, ale Štěpánův pozemský život se bohužel uzavřel krátce před nimi. Ještě v polovině srpna 2014 botanizoval a odebíral vzorky sedimentů na svých milovaných Lednických rybnících, ale nečekaná a rychle postupující zákeřná nemoc ho připravila o život 25. října 2014 v hospici v Rajhradě.

Štěpánův životní běh a jeho profesní vývoj od absolventa Střední zahradnické školy v Lednici na Moravě (1960) přes vedoucího zahradníka v brněnské univerzitní botanické zahradě (1960–66), a postupně technika (do r. 1972), odborného (do r. 1982) a nakonec vědeckého pracovníka Botanického ústavu Akademie věd (1988) je příkladem, jak houževnatým úsilím, pílí a neutuchající snahou poznávat nové skutečnosti se nadaný člověk může dobrat až k vysoké odbornosti v oboru, který má rád. Pěstování rostlin a studium rostlinného světa do značné míry určovaly život Štěpána Husáka. S nadšením se v době Mezinárodního biologického programu (IBP, 1965–74) podílel na produkčním ekologickém výzkumu jihomoravských pobřežních mokřadů a nivních luk, z nějž také vzešla jeho diplomová práce externího studenta nynější Masarykovy univerzity v Brně, obhájená v r. 1972. Posléze se stejně nadšeně, zprvu pod vedením tehdejšího ředitele Botanického ústavu Československé akademie věd Slavomila Hejného (viz Živa 2012, 4: LXXII) a později samostatně, zabýval fytoecologií a synekologií především vodní a bažinné, a také ruderalní vegetace na území celého Československa. Spolupracoval přitom s mnoha dalšími botaniky, na Slovensku zejména s Helenou Otáhelovou. Jeho kandidátská dizertace, obhájená v r. 1988, je založena na kombinaci fytoecologického a produkčního ekologického přístupu k makrofytní vegetaci Lednických rybníků a jejich pobřeží. Štěpán prošel třemi současnými úseky Botanického ústavu: v Brně (1966–72), Průhonicích (1972–82) a Třeboni (1982–2014). Členem Hydrobotanického oddělení ústavu, které mělo své hlavní pracoviště v Třeboni, se stal již jako průhonicí zaměstnanec. V r. 1976 stál při zrodu jedinečné treboňské venkovní sbírky vodních a bažinných rostlin střední Evropy, spojené se záchranými kultivacemi ohrožených druhů. Treboňská sbírka se postupně rozrůstala a nyní představuje největší sbírku svého druhu v Evropě. V ní má Štěpán Husák svůj nejlepší pomník.

Nejdůležitější výsledky Štěpánovy vědecké a odborné práce najdete podrobně popsané v článku L. Adamce a J. Květa k jeho 70. narozeninám (Živa 2010, 1: IV–V).

1 Štěpán Husák v r. 2010.

Foto L. Kováčik

2 Vodanka žabí (*Hydrocharis morsus-ranae*) ve Sběrce vodních a mokřadních rostlin Botanického ústavu Akademie věd ČR v Třeboni. Foto A. Kučerová

3 a 4 Štěpán Husák v terénu u Schwandorfu v Bavorsku (obr. 3) a při následném určování rostlin.

Snímky J. Lukavského

5 V treboňské sbírce se studenty tehdejší Biologické fakulty JU v Českých Budějovicích v r. 2006. Foto E. Koutecká

O 10 let dříve zhodnotil jeho působení v oboru botaniky autor i této vzpomínky v článku k jeho šedesátinám (Preslia 2000, 72: 543–552). Článek je doplněn seznamem asi 170 všech jeho publikací vydaných do té doby. Seznam čeká na svou aktualizaci a odhadujeme, že bude mít nyní kolem 300 položek. Článků v impaktovaných vědeckých časopisech se Štěpán Husák mnoho neuveřejnil, ale bohaté výsledky jeho vegetačních studií, především stojatých i tekoucích vod a mokřadů téměř ze všech koutů České a Slovenské republiky, najdeme zejména v jeho asi 50 výzkumných zprávách vypracovaných pro různé instituce (především státní ochrany příro-

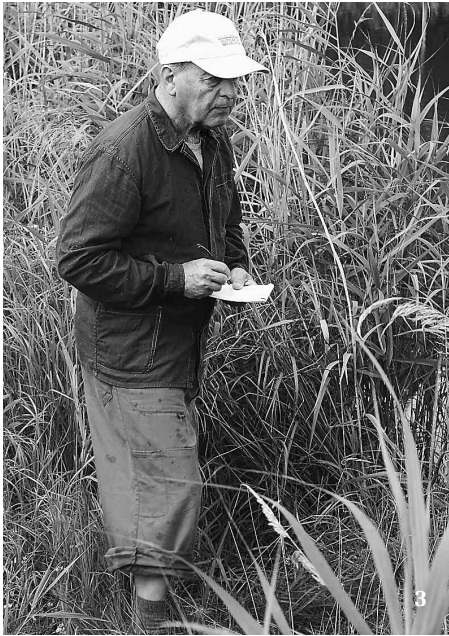
dy), dnes převážně uložených v knihovně Botanického ústavu AV ČR, v. v. i., v Třeboni. Zůstanou cenným zdrojem výchozích údajů pro posuzování vývoje nejen vegetace, ale přírody vůbec v posledních 40 letech. Vodohospodářské praxi pomáhá klasifikace vodních a bažinných makrofyt jako indikátorů míry saprobního zatížení jejich stanovišť, kterou navrhl ve spolupráci s Vladimírem Sládečkem.

V posledních letech se věnoval především do stěžejního botanického díla Květena ČR (rody bublinatka – *Utricularia*, hvězdoš – *Callitriche*, čeleď vodankovitých – *Hydrocharitaceae*) a především systematicky zpracovával své rozsáhlé herbářové sběry a předával je do průhonicího herbáře pro potřeby dalších generací.

Štěpánovo poznávání a hodnocení mokřadní a vodní vegetace však značně přesahuje středoevropský rámec. Podnikal studijní cesty po různých částech světa tak, jak mu to umožňovaly politické poměry a jeho finanční možnosti. Do r. 1989 cestoval převážně do přírodně pozoruhodných území v Sovětském svazu a ostatních „socialistických“ zemích, ale také do Egypta a Severní Ameriky, tam na pozvání bratra žijícího v Kanadě. Po r. 1989 se spektrum Štěpánových zahraničních cest a pobytů rozšířilo o Velkou Británii a další do té doby nám obtížně přístupné evropské země, také např. Izrael a Austrálii. Všude neúnavně sbíral rostliny do českých a slovenských herbářových sbírek.

Pro náplň činnosti botanických společností – Československé (ČSBS), kam Štěpán vstoupil v r. 1963, a po r. 1993 České (ČBS) a Slovenské, byl velkým přínosem v r. 1988 jeho podnět k založení Pracovní skupiny pro studium makrofyt vod a mokřadů při Geobotanické sekci ČSBS, která úspěšně fungovala přes 20 let. V rámci činnosti této pracovní skupiny byly každoročně organizovány neformální hydrobotanické určovací kurzy na terénní stanici Lužnice a víkendové exkurze na botanicky zajímavé mokřady České republiky a Slovenska, občas i s mezinárodní účastí. Na těchto akcích se za více než 20 let vystřídalo mnoho desítek hlavně studentů i mladých začínajících botaniků. Tím se v naší botanické obci výrazně rozšířily znalosti vodních a mokřadních rostlin a jejich biotopů. Slovenská botanická společnost ocenila v r. 2000 zásluhy Štěpána Husáka o poznání flóry a vegetace Slovenska medailí J. L. Holubyho. V redakčním kruhu a později v redakční radě Živy působil Štěpán Husák přes 40 let! A přispěl do časopisu množstvím článků (např. Živa 2001, 3: 115 a 2: 57–58; 1999, 3: 117–118; 1991, 5: 202–203). Pro své bohaté znalosti našich mokřadů a mělkých vod byl také po mnoho let činný v expertní skupině českého Ramsarského výboru (pro plnění Ramsarské úmluvy o ochraně mokřadů mezinárodního významu) a významně se přitom podílel na sestavení klasifikovaného seznamu mokřadů České republiky.

Pro dokumentaci a propagaci práce a výsledků treboňského úseku Botanického ústavu Akademie věd mají značný význam Štěpánovy pečlivé fotografické a někdy i písemné záznamy důležitých událostí. To se týká i dokumentace treboňské části limnologických kurzů UNESCO, které ústav

od r. 1986 pořádal každoročně po více než 20 let spolu s Limnologickým ústavem Rakouské akademie věd v Mondsee a univerzitou IHE-UNESCO v Delftu v Nizozemsku. Nejen odborné školení, ale i seznamování účastníků (téměř výhradně z rozvojových zemí) s naším každodenním životem leželo Štěpánovi vždy na srdci.

Cennou pomocí rozvoji vysokého školství na jihu Čech bylo jeho mnohaleté působení na fakultách přírodovědecké a zemědělské Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kde se s jeho přednáškami počítalo i v tomto akademickém roce. Od 90. let 20. stol. vyučoval a vedl praktická cvičení zejména v kurzech hydrobotaniky, dendrologie a mezinárodní ochrany ohrožených rostlin. Bakalářské a magisterské studentské diplomové práce vedl Štěpán Husák nejen na Jihočeské univerzitě, ale též na jiných českých vysokých školách.

Těšila ho ale především terénní práce – obcházení rybníků, brodění málo přístup-

nými pobřežními porosty, a péče o rostliny ve Sbirce. Vždy ochotně určoval rostliny kolegům i zvědavým zájemcům z řad veřejnosti. Popularizace odborných a vědeckých poznatků a vysvětlování způsobů pěstování různých typů rostlin byly činnosti, v nichž vynikal. Kromě mnoha časopiseckých článků a veřejných přednášek má autorský podíl na několika vědecko-popularizačních knihách, např. z edice Živou přírodou vydaných Nakladatelstvím Academia. Učil také citlivému přístupu k rostlinám. Poslední zveřejněné Štěpánovy odborné názory obsahuje rozhovor pro měsíčník Třeboňský svět z jara 2014. Je příznačně uveden Štěpánovým výrokem: „Rostlina je dar, který musíte cítit jak nosem, tak srdcem.“

Opomenout nelze ani jeho bohatou činnost, kterou je možno nazvat „společenskou“ v tom nejlepší smyslu. Aniž by zapomínal na svůj vřelý vztah k rodnému Brnu a drahé jižní Moravě, začlenil se po přestěhování do Třeboně rychle do

veřejného a společenského života a vyoral zde hlubokou brázdu. Účastnil se za ložení a pak se stal členem výboru Spolku přátel Třeboně, po mnoho let byl členem redakční rady výše zmíněného časopisu Třeboňský svět, kam hojně přispíval např. svými rozhovory s významnými Třeboňáky a články upozorňujícími na pozoruhodné dřeviny i jiné rostliny v regionu. Jako člen komise pro životní prostředí a ekologii Rady města Třeboně pomáhal hlavně při péči o veškerou městskou zeleň. Třeboňský dámský klub na poděkování jmenoval Štěpána svým čestným členem za jeho přednášky a besedy o výtvarném využití rostlin. Botanickou osvětu šířil i mezi místními zahrádkáři a baráčníky. Třeboňští občané ho znali, vážili si ho a velice želí jeho odchodu z tohoto světa. Je třeba dodat, že i v těžkých dobách komunistického režimu si Štěpán uchovával občanskou čest a slušnou dávku odvahy. Dne 21. srpna 1969 jen o vlásek unikl zatčení při brněnských demonstracích proti sovětské okupaci, leckteré normalizační zlořády pak otevřeně kritizoval a nebál se ani dopisovat do rozhlasové stanice Hlas Ameriky.

Za veškerou práci a činnost si Štěpán Husák zaslouží náš vděk a upřímný dík. A za celoživotní podporu a pomoc Štěpánovi při jeho práci děkujeme hlavně jeho obětavé manželce Anežce Husákové. I obě jeho dcery, Lucie a Jitka, si zaslouží dík za péči o svého otce. Společně s nimi jsme se 31. října 2014 s ním rozloučili a poděkovali za jeho život a dílo při smuteční bohoslužbě v chrámu sv. Vavřince v Kloboukách u Brna. Hned tak se nezacelí mezera, kterou Štěpánův odchod zanechal v jeho rodině, v řadách botaniků, dobrých lidí i aktivních občanů a mezi jeho kolegy a přáteli.

Jan Květ ve spolupráci s Andreou Kučerovou, Lubomírem Adamcem a Janem Pokorným

Redakční rada a redakce Živy ztratily Štěpánovým odchodem nejen odborníka, ale i milého přítele a týmového člověka.

K nedožitým osmdesátinám Pavla Lásky

Tento článek jsem napsal k osmdesátinám Ing. Pavla Lásky, CSc. Pavel však krátce po odeslání rukopisu do redakce Živy vydechl nečekaně 27. září 2014 naposled. Musel jsem tedy bohužel změnit název příspěvku a text upravit.

Pavel Lásky se narodil 13. října 1934 v Turnově. Do obecné (základní) školy chodil v malé vesnici Žlunice, asi 17 km od Jičína. Tam trávil také všechny prázdniny a prováděl první pokusy se spotřebou mšic larvami pestřenek. V r. 1952 maturoval na Akademickém gymnáziu v Praze, kde získal dobré základy nejen latiny, ale i řečtiny. Angličtinu a němčinu zvládl samostudiem. Po maturitě byl přijat na Agronomickou fakultu Vysoké školy zemědělské v Praze, kde se specializoval na ochranu rostlin a entomologii. Na katedře ochrany rostlin pracoval i jako pomocná vědecká síla. Nejdříve sbíral a určoval střevlíky s využitím kvalitního klíče prof. Karla Kulta (vydala Československá společnost entomologická, Praha 1947). Diplomovou práci pak obhájil v r. 1957 na téma Larvy pestřenek, významní přirození nepřátelé mšic.

Po promoci pracoval nejdříve jako rostlinolékař ve Strojní a traktorové stanici v okrese Nová Paka. Stále více však toužil po entomologickém výzkumu. Přihlásil se tedy do konkurzu na místo samostatného vědeckého pracovníka do olomouckého Výzkumného a šlechtitelského ústavu zelinářského (VŠÚZ). Byl přijat a mohl začít rozvíjet svůj opravdový zájem o vědeckou a experimentální činnost. Výzkum zacíлил na ochranu zeleninových kultur proti mšicím, merulím, molicím a sviluškám. Kandidátskou dizertaci s názvem Biologie merule mrkvové obhájil v r. 1968. V Olomouci poznal i svou milovanou ženu Marii, s níž vychovali dvě děti a která mu vždy byla velkou oporou.

S Pavlem Láskou jsem se seznámil na základě znalostí jeho publikací ve spoluautorství s prof. Jindrou Duškem, neboť jsem ve své diplomové práci řešil ekologické otázky čeledi pestřenkovitých (*Syrphidae*) Olomoucka a Opavska. Pavel i Jind-

- 1 Pavel Lásky (1934–2014)
- 2 Pestřenka *Eupeodes luniger* při vířivém letu. Foto P. Lásky
- 3 Samička hojně afidofágní pestřenky rybízové (*Syrphus ribesii*). Snímky V. Bičíka, pokud není uvedeno jinak

ra se pak stali mými výbornými kamarády. A když Jindra Dušek v r. 2009 zemřel, velmi bolestně se mě to dotklo. Podobně jako P. Lásky jsem si již během studií zamiloval údolí nedotčené přírody v okolí Hrubé Vody nedaleko Olomouce s potokem plným blatouchů, na nichž jsme oba v jarních měsících chytali pestřenky i jiný hmyz. Údolím však postavili silnici a tato nádherná lokalita byla do značné míry narušena.

Zvláštního ocenění zasluhují Láskovy a Duškovy práce týkající se studia příbuznosti druhů a rodů pestřenek podčeledi *Syrphinae*, jejichž larvy se živí hlavně mšicemi a mají tedy značný hospodářský význam. Práce obou autorů byly založeny na velmi dobré znalosti jak dospělců pestřenek včetně jejich pohlavních orgánů, tak jejich larev. Ukázalo se, že systém navržený Láskou a Duškem nejlépe odpovídá současným molekulárním analýzám. Velkou pozornost zasluží také jejich studie zabý-

vající se vlivem teplot při vývoji puparií na zbarvení dospělců a celosvětová revize pestřenek rodu *Scaeva*.

Po zrušení olomouckého VŠÚZ jsem nabídl Pavlu Láskovi spolupráci ve vědeckém týmu syrphidologů na Přírodovědecké fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, který jsem vedl. Pavel nabídku ochotně přijal a přechodně mohl na částečný úvazek předávat své cenné zkušenosti studentům. Společně jsme s diplomanty a doktorandy, mezi nimiž vynikl zejména Libor Mazánek, publikovali řadu dalších prací. Týkaly se např. dospělců a larev rodu *Eupeodes*, zahrnujícího druhy, s jejichž určováním mají potíže i zkušení badatelé. V rámci tohoto rodu jsme popsali nové druhy. Studovali jsme rovněž rody *Dasysyrphus*, *Betasyrphus*, *Afrosyrphus*, *Dideopsis*, *Scaeva*, *Epistrophe* nebo *Episyrphus*. Nutno poznamenat, že tím „motorem“, který podněcoval náš další výzkum, byl zpravidla Pavel. Odměnou za jeho usilovnou vědeckou práci mu byla pozvání do muzeí v USA a Kanadě a na sympozia v Německu, Španělsku, Finsku, Srbsku a Skotsku.

Také v posledních několika letech, kdy Pavel poznal i neduhu stáří, se usilovně věnoval studiu pestřenek a výsledky pravidelně publikoval. Z tohoto období vyniká hlavně práce týkající se srovnání účinnosti přirozených nepřátel mšic. Vrátil se i k problematice merule mrkvové (*Trioza apicalis*) a koncipoval promyšlenou teorii vzniku a šíření škodlivé formy tohoto druhu. Zabýval se také škodlivostí mšice zelné (*Brevicoryne brassicae*) a molice skleníkové (*Trialeurodes vaporariorum*) nebo rezistencí roztoců savečky oranžové (*Phytoseiulus persimilis*) vůči pesticidům. Láskovi patří rovněž priorita ve zjištění neúčinnosti insekticidu pirimoru na sluněčka, která patří k významným predátorům mšic. V době kalamity sledoval i biologii a ochranu proti plzákovi španělskému (*Arion vulgaris*).

Pavel Lásky napsal 111 vědeckých prací (často ve spoluautorství), o které je zájem u nás i v zahraničí. Mnoha českým čtenářům je znám ze 124 popularizačních článků v časopisech Živa (z novějších např. 2014, 3: 134–135; 2005, 2: 75; 2002, 4: 171), Zahradkář, Receptář nebo Rostlinolékař.

Kdo Pavla Lásku poznal zblízka, jistě potvrdí, že to byl člověk velmi přemýšlivý, pracovitý s neutuchajícím elánem a vzorný manžel i dědeček. Jeho četní přátelé se budou ke vzpomínce na tohoto skromného a významného vědce často a rádi vracet.

